

ՈՒՒՏ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐԸ ԱՐԵՎԱՇԵՆՈՒՄ ԵՒ ՊԱՌԱՎԱՔԱՐՈՒՄ

Վերջին օրերի հայ-ադրբեջանական սահմանամերձ գոտում տեղի ունեցող իրադարձություններին անդրադարձավ նաև մոսկովյան «Կոմերսանտ» շաբաթաթերթը: Թղթակիցների օպերատիվ ձեռնարկները միտքերնական ընթերցողին ծանոթացրին շրջանում տիրող բարդ իրավիճակին: Ներկայացնում ենք «Կոմերսանտ»-ի մայիսի 13-ի համարում տպագրված ուշագրավ հոդվածը:

Այդրի 22-ից խորհրդային բանակի և Ադրբեջանական ՕՄՈՆ-ի զորամիավորումները ակտիվ մարտական գործողություններ են ծնունդ տվել սահմանամերձ հայկական գյուղերի դեմ: Պաշտոնապես հայտարարված գործողությունների նպատակն էր «հայ գրեհայիների ընկճումը և զինաթափումը, նրանց հենակետերի ոչնչացումը»: «Կոմերսանտի» հատուկ թղթակիցներ Իզոր Ալինարենկոն և Սերգեյ Պոլենովը հաղորդում են մարտական գործողությունների շրջանից:

Մայիսի 8, Արձվաշեն
Խորհրդային բանակի կանոնավոր զույգը իրագործում էր պրեզիդենտի անօրինական զինված կազմավորումների զինաթափման մասին օրենքը հայկական Արձվաշեն գյուղում (այս գյուղը գտնվում է սահմանից 7,5 կմ հեռավորության վրա Ադրբեջանի տարածքում): Ըստ հաղթանակած զինվորների, այդպիսի կազմավորումներ էին հովիվների խմբերը, որոնցից իսկ էին տասնհինգ սովետական որսորդական հրացան և միլիցիոներների ջոկատը, որոնցից բեռնագրավել էին 10 ավտոմատ հրացան և վկայականները... Ձինվորականները գյուղի վերնից մի քանի հրետանային համազարկեր արձակեցին և զենքի հանձնումը ընդունեցին գյուղի ծայրամասում, առանց գյուղ մտնելու:

Մեր այն հարցին, թե ինչու բանակը գյուղում չի փնտրում գործառնների, որոնց համար էլ ծրագրվել էին այդ գործողությունները, գնդի փոխհրամանատարը, խորհրդային բանակի փոխգնդապետ Սերգեյ Կուրնայովը պատասխանեց, որ այդպիսի հրաման չի ստացել:

Ըստ նրա, խորհրդային բանակը խաղաղասիրական առաքելությամբ է եկել գյուղ, որպեսզի կանխի հայերի և ադրբեջանցիների միջև բախումները: Սակայն, ով է այդ առաքելությունը հանձնարարել և ինչպիսի զինմամբ ենք մեզ պահելու: Փոխարենը, համաձայնեց գնդի կոմիտեի անդամ կազմակերպիչ, ավագ լեյտենանտ Արզու Հեյդարովը: Նա պատմեց, որ գյուղը մտնում է Անդրկովկասյան զինվորական օկրուգի 4-րդ բանակի կազմի մեջ և կիսով չափ կազմված է իր հայրենակից ադրբեջանցիներից: «Ես վիրավորվում եմ, երբ հաղորդում են, թե ներքին գործերը սպանել են այսքան բռնամի: Այդ բոլորը մենք ենք արել, իսկ մենք ներքին գործեր չենք, այլ խորհրդային բանակ»: Ավելի ուշ, երբ զինվորականները լրացրեցին թողնելը գյուղ, մեք, օգտվելով առիթից, Հեյդարովին խնդրեցինք ցույց տալ գործառններին: Կոմիտեի անդամ կազմակերպիչը ցույց տվեց զինաթափված հայ միլիցիոներներին: Իսկապես, նրանց կարգավիճակը անհասկանալի էր, հատկապես միլիցիայի վկայականների և հաշվեցուցակային զենքի բեռնագրավումից հետո:

Գյուղ եկավ նաև փոխգնդապետ Կուրնայովը: Պատասխանելով բնակիչների հարցերին, նա հաստատեց, թե իրոք բռնակիչներին տրվել էր վերջնագիր, ըստ որի նրանք, ովքեր զենք են պահում և գործադրում, կզնվակառավարվեն:

Բայց գյուղի ավագներից մեկը՝ Արշակ Կիրակոսյանը, որը մասնակցել էր բանակցություններին, հիշողությամբ ճշգրտեց վերջնագրի ծեփակերպումը, այն է, զենքի օգտագործման մասին խոսք չգնաց, խոստացան զնդակառարել նրանց, ովքեր սպանում են:

Փոխգնդապետը ճշգրտման հետ համաձայնեց: Նա հանգստացրեց գյուղացիներին. «Ինչո՞ւ եք անհանգստանում, չէ որ ոչ մեկին չենք սպանել»: Ավաճը համապատասխանում էր իրականությանը: Արձվաշենում իրոք զոհվածներ չեն եղել: Այնուամենայնիվ, բնակիչները շարունակում էին անհանգստանալ. երկփողանի հրացանները նրանք ազնվորեն հանձնել էին, նրանց պահպանող միլիցիոներները նույնպես զինաթափվեցին և այդպիսով, բնակիչները մասցին անպաշտպան շրջապատված անբարյալական ադրբեջանցի բնակչությանը: Կուրնայովին խնդրեցին գյուղ ուղարկել զինվորներին, որպեսզի հարևաններից պաշտպանեն, քայքայ նա պատասխանեց, թե այդպիսի հրաման չունի:

Հայաստանի Մեծահյուսիս շրջանի ՆԳՆ-ի պետ Մնացական Խաչատրյանը, կրասնուսկի շրջկենտրոնում մեր գրույցի ժամանակ նշեց, որ իր ենթակաների զինաթափումը արյունահոսությունը կանխարգելող ճիշտ միջոցառում էր, քանզի... «մի-

Լիցիոներներից ինչ-որ մեկի նյարդերը կարող է չդիմանալին, այն բանից հետո, երբ զինվորականները Նոյեմբերյանի շրջանում սպանել էին նրանց 11 ընկերներին»:

Հայաստանի ՆԳՆ-ի տվյալների համաձայն, մայիսի 6-ին Հայաստանի Նոյեմբերյանի շրջանի Ոսկեպար գյուղի շրջակայքում խորհրդային բանակը և ադրբեջանական օմոնականները կրակել են 20 հայ միլիցիոներների ավտոբուսի վրա: 11 մարդ տեղում մահացել էին, երեք վիրավորների տարել էին Ադրբեջան, որտեղ նրանք մահացել էին վերքերից, վեցը գերի էին տարվել:

Մայիսի 10, Պառավաքար

Այդ օրը, ըստ Հայաստանի ներքին գործերի նախարարի պաշտոնակատար Աշոտ Մանուշարյանի, հանրապետության ամենաթեժ կետը Պառավաքարն էր: Նախարարի փաստերի համաձայն, առավտայան ժամը 5-ին ադրբեջանական տարածքից ժամանել են խորհրդային բանակի ստորաբաժանումներ՝ հրասայներով և ուղղաթիռներով շրջապատել գյուղը: Ձինվորականները վերջնագիր ներկայացրին. կամ մինչև ժամը 16-ը հայ գործառնները պետք է հանձնեն ավտոմատները, զենդացիները, նոսականները, կամ էլ գյուղը կոչնչացվի, իսկ գերված պատանդներին կհանձնեն ադրբեջանական կողմին:

Մենք այդտեղ հասանք մի քանի ժամ անց և համոզվեցինք, որ նախարարի փաստերը ճշգրիտ են: 5-6 ուղղաթիռներից, տասնյակ հրասայներից ու զրահամեքենաներից բացի, գետի երկայնքով կանգնած էին հրետանային «Գրադ» հրթրակները: Լավ լավում էին հատ-հատ ավտոմատային կրակոցներ և ուղղաթիռային թնդանոթների համազարկերը: Գյուղ չկարողացանք մտնել, մեր մեքենայի առջև փակեց զրահամեքենան: Երկու սպաներ՝ զնդապետ և մայոր, երկուսն էլ կոճկամեր քարձիկներով, հետաքրքրվեցին մեր այցելության նպատակով:

Իրենց ազգանունները նրանք հրաժարվեցին հայտնել, բայց Պառավաքարի նրկատմամբ ունեցած իրենց հետաքրքրությունը բացատրեցին այսպես. «Օրվա ընթացքում 2 անգամ 5:30 և 7:00-ին հայ գործառնները ակնհայտորեն, նոսականներին և ավտոմատներին ուղիղ կռուակում էին զինվորականների վրա», վիրավորել են մի քանի զինվոր և սպա, նրանցից երեքը՝ ծանր: Ամանուն զնդապետը հայտնեց, որ երկրորդ հարձակման ժամանակ նրանք հասցրին հակահարված տալ և վիրավորել մեկ գործառնին: Զիշտ է, վիրավորվածը հասցրեց քաջնվել: Իր վիրավորներին նույնպես հրաժարվեց ցույց տալ, հայտարարելով, որ նրանց տարել են գաղտնի հոսպիտալ: Այն հարցին, թե հնարավոր է արդյոք գյուղի զնդակոծումը նրա դեմ ռդղված զենակով հրանոթներից, նա պատասխանեց, որ հնարավոր է: Եւ անգամ «Կոմերսանտի» թղթակիցներին ստաշարկեց անձամբ կրակել: Կրակելու առաջարկը մենք խնդրեցինք փոխարինել

կանի թողարկում: Զրահամեքենաների հրկողության ներքո «Կոմերսանտի» թղթակիցները կատարեցին ռազմական հրամանը. «գյուղից հեռանալ 5 կմ»: Զրահամեքենան վերադարձավ նախկին դիրքերը, իսկ մենք շարունակեցինք ճանապարհը, այլ մնացինք հետևելու ռազմական գործողություններին: Ձինվորականները կրակում էին գյուղի կողմը, երկու անգամ օգտագործեցին «Գրադ» զենակով արկերը, որոնք, թռչելով գյուղի վերնով, պայթում էին լեռների լանջերին:

Երեկոյան ժամը ութին կրակոցները դադարեցրին, գործերը շուտ եկան և վերադարձան Ադրբեջան: Մենք գնացինք գյուղ և հանդիպեցինք պատանդներին, որոնք նոր էին վերադարձել զինվորականների հավաքած վրանային շտաբից: Գյուղախորհրդի նախագահին, խորհրդային տընտեսության տնօրենին, գլխավոր ինժեներին և շրջանային ՊԱԿ-ի վարչության պետին որպես խորհրդականներ կանչել են բանակցությունների և ըստ իրենց, թողել են որպես պատանդներ, «մինչև չվերադարձեն գյուղում թաղված հրասայլը»:

Շրջանային ՊԱԿ-ի վարչության պետ Մաշա Թովմասյանը որպես պրոֆեսիոնալ, բոլորից լավ է կողմնորոշվել այդ իրադրության մեջ: Նա պատմեց, որ շտաբում գլխավորը եղել է մի զենեղավաճար, որը ներկայացել է իրրեւ ոմն Անդրեյի՝ ԽՍՀՄ ՆԳՆ-ն քրեական հետախուզության վարչությունից: Թովմասյանի խոսքերով, ըսկըզբում զինվորականները պահանջեցին 120 հատ զենք՝ ավտոմատներ, զնդացիներ, նոսականներ և հրասայլ, որոնք ըստ Անդրեյի, գործառնները պահել են գյուղում: Սակայն նրանք ստիպված էին քավարավել միայն 6 որսորդական հրացաններով:

Խորհրդային սինկոմիտեի անդամները կրակում են «Գրադ»:

րակայնությանը իրրեւ գործառններից բռնագրաված ռազմավար: Մենք խնդրեցինք այդ դեպքի համար տպագրել ատրճանակի համարը. ՈՄ 15 8072 1987 թվա-